

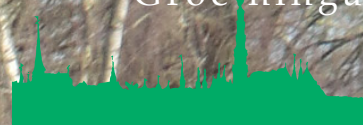
Jaargang 34

maart 2019

nummer 96

Groeninga

Vriendenbulletin

STICHTING VRIENDEN VAN DE STAD GRONINGEN

Colofon

Inhoudsopgave

Colofon

Redactie:

P. J. E. Bootsma
T. van der Meulen

Ontwerp en vormgeving:
MOTTOW, Groningen

Redactieadres (a.i.):
H.W. Mesdagplein 6
9718 HR Groningen
Tel 050 5890776
meulen1@xs4all.nl

Afbeelding omslag:
Noorderplantsoen
foto: Tom van der Meulen

Kopijdatum nummer 97:
1 mei 2019

Kopij aanleveren in Word, foto's:
JPEG, Tiff of EPS

Tom van der Meulen
Van de voorzitter

3

Pieter Bootsma
De Omgevingswet en de burger

4

Tom van der Meulen
Universiteit en stad: universiteit en
overig Groningen'?

7

Tom van der Meulen
'Overig Groningen'

8

Pieter Bootsma
Hoe een Amerikaanse de stad
waardeert

9

Hein Folkers, Koos Meisner
Stad uit Zicht?

10

Pieter Bootsma
Kanttekeningen bij een akkoord

11

Angeniet Rubingh
Operatie Steenbreek: alle tuinen
groen

13

Tom van der Meulen
Over Andreas Faludi: The Poverty of
Territorialism

15

Hein Folkers, Koos Meisner
StadinZicht

17

Agenda
Wandeling in de Hortusbuurt

18

Groningana

19

Groninga

Van de Voorzitter

In vorige afleveringen heb ik u op de hoogte gehouden van een aantal ontwikkelingen in ons bestuur. Kijkt u nu op de achterzijde van dit bulletin, dan ziet u een aantal nieuwe namen. Dat vraagt om een kleine introductie van de nieuwe bestuursleden. We hebben een nieuwe penningmeester in de persoon van Jan Boéré, geboren in Groningen, getogen in Winschoten en gestudeerd in Amsterdam. Vanaf 1969 is hij werkzaam geweest bij de gemeente Groningen, als directeur accountantsdienst en directeur energiebedrijven. Hij vervulde diverse bestuursfuncties waarvan één resulteerde in de leiding van stichting Nieuw Hoog Hullen (verslavingszorg) te Eelde. Boéré is geïnteresseerd in historische cartografie en in de geschiedenis van de stad Groningen. Daarnaast is ook Henk van Veen, emeritus-hoogleraar kunstgeschiedenis, toegetreden tot het bestuur. Zijn specialisatie was cultuur en kunstgeschiedenis van de Italiaanse renaissance en barok, met nadruk op het Florence van de Medici-groothertogen. Hij houdt zich ook bezig met de Groninger geschiedenis. Dit jaar verschijnt van hem en Annette van

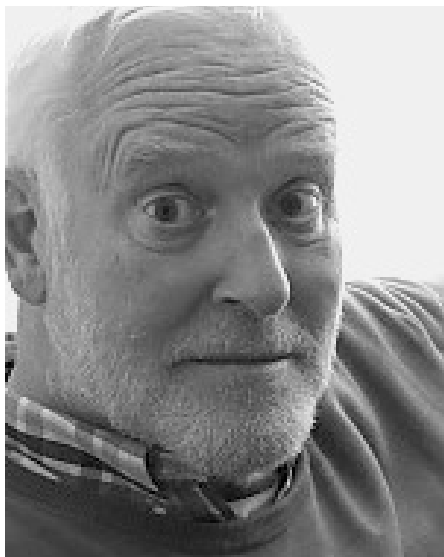
der Post een monografie van de Allersmaborg in Ezinge. En tenslotte is Klaas Jonkman, Groningenkenner en -liefhebber, u heeft al over hem kunnen lezen in het decembernummer, bestuurslid geworden. We zijn bijzonder blij met deze nieuwe leden van het bestuur.

Tineke Vooys en Maria Hintzbergen hebben het bestuur verlaten. Tineke was sinds 2000 bestuurslid, en heeft met veel artikelen in het Vriendenbulletin, en ook op andere wijze, zoals bij inspraak en zienswijzen, ruimschoots van zich doen spreken. Maria was sinds 2012 lid van het bestuur. Zij heeft als eindredacteur (wat Tineke overigens ook is geweest) zich bijzonder ingespannen om, in overleg met onze drukker Cees Weis, te komen tot een upgradering van ons bulletin. Het Vriendenbulletin is, naast activiteiten als lezingen en excursies, ons uithangbord waarmee we laten zien wie we zijn en wat ons bezielt. Maria en Tineke, dank voor jullie inzet!

Op de valreep van de afronding van deze editie ontvang ik bericht van het overlijden van onze drukker Cees Weis. Vanaf 2002 is het Vriendenbulletin door Weis verzorgd. Cees Weis was een man met passie voor zijn vak die ook volop heeft bijgedragen, ik noemde het hierboven al, aan de modernisering van ons Vriendenbulletin in vanaf 2015.

Dit najaar hopen wij ons zevende lustrum te vieren. In dit bulletin een kleine voorbeschouwing op dit evenement. Het ligt in onze bedoeling in de volgende afleveringen van het Vriendenbulletin aan het lustrum nadere aandacht te besteden, door diverse partijen, zowel uit de gemeenteraad als uit universitaire kring, hun licht te

laten schijnen op deze verhouding. Verder kent dit Vriendenbulletin bijdragen over min of meer vertrouwde onderwerpen als de omgevingswet en het gemeentebestuur. Maar ook bijdragen die u mogelijk meer zullen verrassen.

De omgevingswet en de burger

Op 1 januari 2021 zal de omgevingswet in werking treden. De wet bundelt een groot aantal wetten en regels op het gebied van milieu, water, natuur, wonen, infrastructuur, ruimte en cultuurhistorie, kortom op het gebied van onze fysieke leefomgeving. De eerste stap bij de nieuwe aanpak van de ruimtelijke ordening is het vaststellen van de omgevingsvisie voor een gemeentelijk grondgebied. In 2018 kon de gemeente Groningen haar omgevingsvisie publiceren, een document dat de naam van *The Next City* is meegegeven. De volgende stap is de invoering van het ene omgevingsplan¹ voor het hele grondgebied van de gemeente Groningen, een invoering die vanaf 2021 voor een deel van het grondgebied zal worden gerealiseerd tot in 2029 de hele gemeente er onder valt.

Oogmerk van de operatie is in de eerste plaats dat de veelheid aan regels, verspreid over een zestigtal algemene maatregelen van bestuur (AMvB's) in een viertal AMvB's worden opgeslagen hetgeen tot een grotere overzichtelijkheid van het regelbestand zal leiden. Het tweede oogmerk is dat deze operatie zal leiden tot een grotere samenhang in de benadering van de fysieke leefomgeving. In de derde plaats zullen de besluitvormingsprocessen van de initiatieven om de fysieke leefomgeving te veranderen worden versneld en verbeterd. En tenslotte komt er meer 'lokale' afwegingsruimte: het initiatief van burgers en ondernemers komt centraal te staan en de plannen zullen door het bevoegd gezag (bijvoorbeeld het college van B&W) worden beoordeeld vanuit een houding van "ja, mits" in plaats van "nee, tenzij".

De Groningse omgevingsvisie.

De omgevingsvisie *The next city* schetst de ontwikkel-richting van de gemeente. Over de visie is nagedacht door bewoners, organisaties binnen en buiten de gemeentegrenzen, ondernemingen en de gemeenteraad. Het proces begon met het gesprek over een door de gemeente in 2016 aangeleverd startdocument. De gesprekken resulteerden in het vaststellen van de *strategische koers* in november 2017. De consultaties over de koers brachten in maart 2018 het *ontwerp omgevingsvisie* voort, waarop door 42 partijen is ingesproken. Insprekende partijen waren individuele bewoners, omliggende gemeenten en de provincie, een waterschap, het bedrijfsleven, bewonersorganisaties en belangenverenigingen, het Platform Cultureel Erfgoed Groningen en de Vrienden van de Stad (zie voor onze bijdrage het Vriendenbulletin van juni 2018, nr 93). Medio juli kwam de reactie van de gemeente op de inspraakbijdragen binnen. Daarbij bleek dat de inspraak tot 39 bijstellingen in de tekst heeft geleid. (zie het artikel *Reactie van B&W op onze zienswijze The next city* in Vriendenbulletin nr. 95 van dec. 2018). Op 26 september 2018 stelde de gemeenteraad de omgevingsvisie vast.

Participatie

Dat we in de vorige paragraaf terugblikten op het tot stand komen van de omgevingsvisie heeft te maken met één van de centrale begrippen in de

omgevingswet, namelijk *participatie*. In de omgevingswet wordt onder een participatieve aanpak verstaan dat belanghebbenden (burgers, bedrijven, maatschappelijke organisaties en bestuursorganen) bij het proces van besluitvorming over een activiteit in de fysieke leefomgeving, in een vroegtijdig stadium worden betrokken, vroegtijdig, zodat belangen, meningen en creativiteit tijdig op tafel komen. De gemeente heeft bij zijn omgevingsvisie een bijlage *kader burgerparticipatie* gevoegd. In de bijlage wordt het grote belang van burgerparticipatie geschetst: Voor de gemeente betekent participatie dat de Groningse inwoners, bedrijven, organisaties en verenigingen zelf zoveel mogelijk vorm geven aan hun fysieke leefomgeving. *De opdracht aan de gemeente is om die kracht van de gemeenschap zo goed mogelijk te laten ontplooiën. Daar waar het kan en lukt staat de gemeenschap dus zelf aan het roer*, aldus de bijlage.

Omgevingsplan en participatie

Hoe de participatie moet plaats vinden wordt in de wet niet geregeld want, zo heet het, participatie is maatwerk. De gemeenten hebben de vrije hand in het vormgeven van de participatie. De manier waarop de gemeente Groningen de participatie bij de omgevingsvisie heeft aangepakt zal ook wel te zien zijn bij het opstellen van het omgevingsplan: documenten die door de gemeente worden opgesteld, belanghebbenden die de documenten bespreken en

¹ Dat er sprake is van één omgevingsplan voor het grondgebied van de gemeente wil niet zeggen dat er voor onderscheiden delen van het grondgebied geen differentiatie in de regels van het omgevingsplan kan optreden. Om een voorbeeld te geven, geluidsnormen kunnen van gebied tot gebied variëren. Wel is het van belang de verschillen goed te motiveren.

mogelijk doen bijstellen en tenslotte een ontwerp omgevingsplan dat voor inspraak wordt opengesteld.

Voor de bewoner en de ondernemer zal het omgevingsplan net zo belangrijk zijn als het bestemmingsplan nu, het zal hun rechten en plichten en tevens de rechten van de omwonenden bepalen bij het inrichten van de fysieke leefomgeving. De wet is gestoeld op de aanname dat van de inwoner betrokkenheid en eigen initiatief wordt verwacht bij zijn eigen fysieke leefomgeving. Het is opvallend dat de wet bij de inrichting van de fysieke omgeving, van ouds toch een zaak van publiek belang met de overheid als regelgever, voor de private partijen met hun belangen zo'n vooraanstaande plaats inruimt. *(Daar waar het kan en lukt staat de gemeenschap zelf aan het roer)*. Maar wie verder leest in het burgerparticipatie- document van de gemeente Groningen leest dat de gemeentelijke rol in Groningen bepaald niet wordt veronachtzaamd. Voor de gemeente worden zelfs zes rollen onderscheiden bij het (mede) vorm geven aan de ruimte. Als eerste rol wordt genoemd dat de gemeente zorg draagt voor het algemeen belang, daar waar dat niet vanzelf gaat. De gemeente zal daarbij uiteraard zelf bepalen of private partijen het algemeen belang tekort doen. De gemeente heeft natuurlijk ook zijn eigen plannen voor de inrichting van de publieke ruimte: *ze is dus zelf een actieve speler* in de fysieke leefomgeving van zijn burgers. Kortom, de revolutie in de ruimtelijke ordening zal met de omgevingswet heus niet uitbreken.

De inbreng van de burgers aan het omgevingsplan

Bij het vaststellen van de bestemmingsplannen waarin tot nu toe de ruimtelijke ordening van een gebied is geregeld is er voor de inwoners en andere private partijen gelegenheid tot inspraak. In de laatste jaren heeft het college van B & W wel pogingen

ondernomen burgers enigszins te betrekken bij het ontwerpen van de plannen. Bij het jongste bestemmingsplan voor de binnenstad kon bij de bereiding van het plan in de gemeentelijke keuren door burgers worden meegekeken en meegeproefd. Over het voorontwerp van de bestemmingsplannen kon door belangstellende organisaties met de ambtenaren worden gesproken. De inspraak werd echter naast een paar belanghebbende burgers alleen uitgeoefend door een enkele buurtvereniging en het Platform Cultureel Erfgoed Groningen. Kortom, bij het eindstadium van het bestemmingsplan bleef de betrokkenheid van de gemeenschap in de praktijk beperkt.

Volgens de omgevingswet zal bij het opstellen van de omgevingsvisie en het omgevingsplan van meet af aan de inwoner, de ondernemer en de burgerorganisatie meepraten en meewerken: de belanghebbende wordt mede-vormgever van zijn fysieke leefomgeving. En zijn het plannen uit de gemeenschap, dan bekijkt de gemeente of ze wil meedoen met het project of anders of het initiatief in het omgevingsplan past. De beloofde grondhouding van de gemeente hierbij is die van *ja mits* in plaats van *nee tenzij*. De gemeenteraad heeft de taak er op toe te zien dat de participatie voldoende plaats vindt. Daartoe schrijft de omgevingswet voor dat bij de aanvang van een initiatief het participatietraject wordt beschreven en aan het eind van het proces verantwoording wordt afgelegd over de wijze waarop zich het participatie-traject heeft voltrokken en over de inbreng van de participanten is beslist. Het zou goed zijn als de gemeente zich ook open stelt voor overleg over de opzet van het participatietraject.

Omgevingsvergunningen

Om een initiatief, bijvoorbeeld een bouwinitiatief te realiseren is een omgevingsvergunning vereist. De vergunning wordt verleend door het college van B & W dat het initiatief

toetst aan het omgevingsplan. Het is een illustratie van het juridische karakter van dit document. Aan de aanvraag gaat vooraf dat de initiatiefnemer moet aantonen of en hoe omwonenden en andere belanghebbenden zijn geïnformeerd en betrokken bij zijn plan. Raadpleging (doch geen instemming) is een indieningsvereiste. B en W zijn gehouden de uitkomst van de raadpleging mee te wegen bij het nemen van een besluit over de vergunning. Verlening van de vergunning zal binnen acht weken geschieden. Daarmee versnelt de procedure in vergelijking met de huidige praktijk.

Afwijkingsbevoegdheid

Bij de huidige wetgeving kan het college van B & W uitsluitend een omgevingsvergunning voor een bouwplan in strijd met het bestemmingsplan verlenen met instemming van de gemeenteraad. Het adagium is dat wie de regel vaststelt – dat is de gemeenteraad – de bevoegdheid heeft af te wijken. Materieel speelt in Groningen hierbij B & W de hoofdrol. De gemeenteraad laat de afwijkingen passeren via een 'verklaring van geen bedenkingen'. De aandrang van het Platform bij raadsleden om deze praktijk te evalueren heeft tot nu toe niet tot uitkomsten geleid. In de omgevingswet wordt de afwijkingsbevoegdheid van het omgevingsplan bij B en W gelegd. De Raad is zijn oude formele bevoegdheid in dezen kwijtgeraakt. Dat is des te merkwaardiger omdat het omgevingsplan vijf jaar na het onherroepelijk worden van een omgevingsvergunning voor een buitenplanse omgevingsplanactiviteit met de vergunning in overeenstemming wordt gebracht. M.a.w. het door de gemeenteraad vastgestelde omgevingsplan wordt gewijzigd door een ander bestuursorgaan. (De VNG heeft een notitie aan de gemeenteraden gestuurd waarin de Raad wordt gesuggereerd dat hij een adviesrol

zou kunnen uitoefenen bij het verlenen van een omgevingsvergunning bij afwijkingen van het omgevingsplan, dit op grond van het feit dat de Raad hoort wat er in de gemeenschap speelt).

De inhoud van het omgevingsplan

Hoe het omgevingsplan er in Groningen komt uit te zien zullen we moeten afwachten. Gegeven het juridische karakter zou men mogen verwachten dat er als bij de bestemmingsplannen regels zijn geformuleerd over zaken als de toegestane hoogte van het bouwwerk, bescherming van tuinen en het gebruik van binnenruimten e.d. Interessant is dat de omgevingswet de mogelijkheid biedt om regels over het uiterlijk van bouwwerken op te nemen. Daarmee kan het omgevingsplan ruimte geven voor welstandszorg. (Art. 4.19 luidt *Als in het omgevingsplan regels worden opgenomen over het uiterlijk van bouwwerken en de toepassing daarvan uitleg behoeft stelt de gemeenteraad beleidsregels vast voor de beoordeling of een bouwwerk aan de regels voldoet. Deze beleidsregels zijn zoveel mogelijk toegesneden op de te onderscheiden bouwwerken*).

Enkele kanttekeningen

1) Voor participatie bij bouwinitiatieven in hun directe omgeving zullen bewoners zeker te porren zijn. Bestaat de interesse ook als het omgevingsplan wordt opgesteld? Nu is de ervaring dat bewoners bij het vaststellen van het bestemmingsplan een geringe betrokkenheid hebben. En dan tot de ontdekking komen dat tegen een in hun ogen verschrikkelijk bouwinitiatief in hun directe omgeving niets te doen valt omdat het bestemmingsplan het initiatief toestaat. We mogen hopen dat de gemeente er in zal slagen zoveel mogelijk bewoners bij het formuleren van het omgevingsplan te betrekken en hen zodanig van deskundige informatie voorziet dat ze gelijkwaardig met ervaren sprekers en ambtenaren kunnen meepraten.

Om een voorbeeld te geven, de verwachting is dat de stad in de komende 10 tot 15 jaar zal groeien tot 250 000 inwoners. De diverse verkiezingsprogramma's van de partijen die in 2018 aan de gemeenteraadsverkiezingen deelnamen laten er geen twijfel over bestaan dat de groei op de bestaande bebouwde oppervlakte moet worden opgevangen. Dit zal leiden tot verdichting van de stadsbebouwing, zowel in horizontale zin (meer grondgebonden woningen op dezelfde oppervlakte) als in verticale zin (meer hoogbouw

juist leidt tot meer weerstand. Als het college vervolgens de omgevingsvergunning verleent zal even makkelijk als nu de weg naar de gemeentelijke bezwarencommissie en naar de rechter worden ingeslagen.

3) Ik schat dat de positie van de gemeenteraad er niet sterker op wordt. Zeker, uiteindelijk stelt de gemeenteraad zowel de omgevingsvisie als het omgevingsplan vast maar het zal voor de Raad minder makkelijk zijn de resultaten van het participatief werken bij de plannen en initiatieven ter zijde te schuiven dan nu het geval

Hoe het omgevingsplan er in Groningen komt uit te zien zullen we moeten afwachten.

in de buurt). Nu is hoogbouw bij de bewoners van grondgebonden woningen in dezelfde buurt niet populair. Gemeenteraadsleden kunnen er over meepraten. Te voorzien is dat deze kwestie bij het opstellen van het omgevingsplan aan de orde komt. Bewoners hebben er alle belang bij deel te nemen aan deze discussie. De uitkomsten zijn in hoge mate beslissend voor de toekomstige kwaliteit van hun eigen leefomgeving. Men zal van het begin af aan zich met de zaak moeten bemoeien, dat wil zeggen al bij het vaststellen van het participatietraject..

2) De makers van de omgevingswet koesteren de verwachting dat het beroep op de gemeentelijke bezwarencommissies en op de rechter zal verminderen. Er wordt immers geprobeerd draagvlak voor de plannen op te bouwen, de belanghebbenden hebben kunnen participeren. Participatie hoeft echter niet te leiden tot overeenstemming, de kans is aanwezig dat het zich in het plan verdiepen

is bij de inspraak met name niet als het gaat om een initiatief uit de gemeenschap. In het kader *burgerparticipatie* dat de gemeente bij haar omgevingsvisie heeft gevoegd wordt de Raad er nadrukkelijk aan herinnerd dat de gemeente werkt vanuit het principe van 'ja mits' en niet 'nee tenzij'.

Daar komt bij dat de afwijkingsbevoegdheid van het omgevingsplan bij B en W wordt gelegd en de afwijkingen na vijf jaar worden verwerkt in het door de Raad vastgestelde omgevingsplan zonder ommekeer van de gemeenteraad zelf.

Universiteit en stad: universiteit en overig Groningen? bij ons zevende lustrum

Het thema van de komende lustrumviering is Universiteit en Stad. Een actueel thema, denken we. We hopen met het belichten van dit thema duidelijk te krijgen hoe stad en universiteit, of misschien zijn er redenen te spreken van de 'Universiteit en overig Groningen' (zie ook artikel 'Overig Groningen', hierna) zich tot elkaar verhouden en hoe dat in de toekomst zou kunnen of moeten gaan. Vragen die gesteld kunnen worden zijn:

1. In hoeverre laten instellingen als RUG en Hanzehogeschool zich leiden door enig besef van de effecten die hun aanwezigheid en functioneren heeft op de stad? Of is de situatie eenvoudig zo dat de universiteit bevest en de gemeente accommodeert? Omgekeerd: hoe kijkt de gemeente aan tegen de groeiende instellingen? Natuurlijk, ze zijn spraakmakend, ze leveren naamsbekendheid op voor de stad en niet te vergeten levendigheid, maar in hoeverre zet men een streep bij ontwikkelingen die men als gemeente niet wil? Denk aan wijken en buurten die zijn overspoeld met door huisjesmelkers geëxploiteerde kamerbewoning, intimidatie (ook bij studenten) door diezelfde exploitanten en, ook niet onbelangrijk, overlast als gevolg van verschillende leefwijzen en dagritmes. En: in hoeverre kan de binnenstad de fysieke groei van de universiteit nog aan?

2. Wat zijn voor de nabije en verdere toekomst als relevante ontwikkelingen te zien? Zoals de strategie

om meer buitenlandse studenten aan te trekken ter compensatie van het verlies aan studenten uit het noordelijk verzorgingsgebied, wat een extra druk op de woningmarkt in Groningen (waar al een tekort is aan starterswoningen) genereert, terwijl Groningen in Nederland van alle universiteitssteden het grootste aandeel uitwonende studenten in de stad zelf kent. Of, iets heel anders: in hoeverre is te verwachten dat ontwikkelingen in het onderwijs zelf mogelijk de plaatsgebondenheid van het volgen van onderwijs ondergraven? Denk aan onderwijs op afstand, met dank aan het internet.

Natuurlijk, er is een ambitieus huisvestingsprogramma in uitvoering, en deels ook al gerealiseerd. En ook worden nu in andere stadsdelen dan de schilwijken en het centrum de bestemmingsplannen herzien conform de regelgeving Herziening Bestemmingsregels Wonen. Maar, om nu maar eens wat te noemen, in hoeverre zal dit de druk op met name de binnenstad en de schilwijken doen afnemen? Is hier geen andere oplossing dan maar hopen dat 'de markt zijn werk doet' (lees: niets doen)? Is de concentratie van studentenbewoning in de binnenstad en de schilwijken iets waar men zich maar mee moet verhouden of kan de balans tussen studenten- en overige bewoning ook daadwerkelijk weer in de richting gaan van minder kamerbewoning? Van gemeentewege zijn recent maatregelen ontwikkeld als de verhuurver-

gunning. Op zichzelf prima, maar dit doet niets aan de grondposities van de verschillende (niet per sé bonafide) kamerverhuurbedrijven, die ook nog steeds sterker lijkt te worden.

Kortom: in hoeverre laten Universiteit en Hanzehogeschool zich wat aan 'Overig Groningen' gelegen liggen? In hoeverre is groei van de instellingen te beheersen? En daarbij: er zijn signalen dat in de verhouding universiteit en hogeschool enerzijds en gemeente anderzijds wel wat verschuift. Wat betreft de universiteit: minder China, meer Noord Nederland. Daar liggen mogelijkheden.

Met ons lustrum beogen we dat de belangrijkste spelers in Groningen (universiteit met UMCG), Hanzehogeschool en gemeente), maar ook andere partijen tot expliciete reflectie op hun functioneren geraken, met mogelijke aanzetten tot vervlechting van doelen en strategieën. Als Vrienden van de Stad zijn we niet direct een belanghebbende partij. We willen een podium bieden aan de verschillende visies en opvattingen die, met elkaar geconfronteerd, mogelijk in hun tegenstelling kiemen dragen voor een ontwikkeling die uiteindelijk de stad in brede zin ten goede komt. Een cadeautje van de Vrienden aan de stad!

enkele nieuwbouwprojecten jongerenhuisvesting

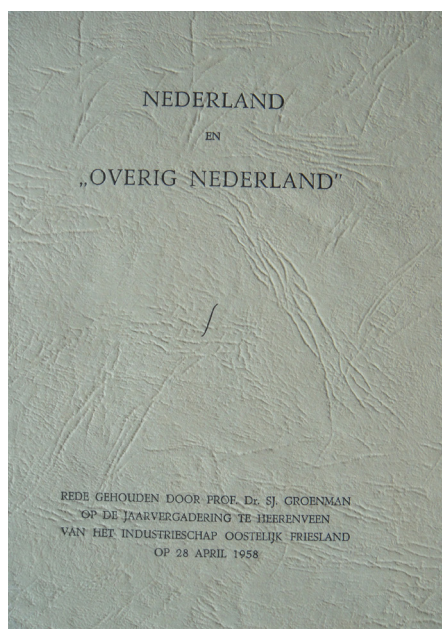

Overig Groningen

Met de frase 'Universiteit en overig Groningen' lijken we beland in de jaren vijftig van de twintigste eeuw. Een spraakmakend rapport, geschreven door het CPB en de Rijksdienst voor het Nationale Plan, had toen als titel: 'Het Westen en overig Nederland'. Dat was een titel die een tweedeling van Nederland in een (economisch) ontwikkeld deel en een economisch minder ontwikkeld deel suggereerde. En door het voeren van een industrialisatiebeleid, of, ruimer, een spreidingsbeleid van werkgelegenheid, waaronder ook spreiding van rijksdiensten zou deze tweedeling opgeheven kunnen worden. Uiteindelijk vond de beleidsmatige vertaling plaats in de welbekende Tweede Nota Ruimtelijke Ordening (1966) waarin een bevolkingsgroei van Nederland van 12 tot 20 miljoen in 2000 werd voorzien; 3 miljoen daarvan zouden bij versterkte spreiding dan in de noordelijke provincies wonen. Zou ingezet worden op voortzetting van de tendens (welke tendens dat precies was wordt niet uitgelegd) dan was het aantal 2,25 miljoen. In 1965 had het noorden 1,3 miljoen inwoners. Voor het goede begrip: nu zijn het er 1,7 miljoen. Over een tendens gesproken!

In de publicaties die in de jaren negentig en tweeduizend van plannen zijde over de nota 'Het Westen en Overig Nederland' zijn geschreven (Faludi & Van der Valk, en ook Van der Cammen en De Klerk), wordt niet gerept van de ergernis die de titel van de nota in 'Overig Nederland' opriep. Maar kijk je naar een contemporaine publicatie als die van de socioloog Sjoerd Groenman: "Nederland en Overig Nederland", een lezing gehouden voor het Industrieschap Oostelijk Friesland in 1958, dan blijkt in ieder geval Groenman,

die zijn verhaal begint met de woorden "De mens bouwt zich een wereld rondom de plaats waar hij leeft en werkt" daar wel oog voor te hebben gehad. En, vooruitziend of niet, sprekend in Heerenveen bepleit hij de ontwikkeling van een regionaal zelfbewustzijn met (onder andere) als inzet Abe Lenstra, omschreven als 'een in den lande bekend geworden voetballer'. Decennia later zou de economisch geograaf Piet Pellenbarg het positieve imago van Heerenveen als vestigingsplaats voor bedrijvigheid relateren aan 'Heerenveen sportstad'!

Die tweedeling van Nederland was niet iets nieuws. Als mentaal concept had het zijn fysieke pendant in het defensief concept dat in de negentiende eeuw werd ontwikkeld: de aanleg van een integraal verdedigingsstelsel dat het hele land besloeg, culmineerend in de Stelling Amsterdam. Met andere woorden: 'overig Nederland' was de vlakte met diverse linies (o.a. Maas-IJssellinie, Peellinie, Grebelinie, Hollandse waterlinie, het Zuidfront van de Vesting Holland) om

uiteindelijk Amsterdam (=Nederland!) te verdedigen! Kortom, het niemandsland buiten Amsterdam.

Nogal eens wordt met enig aplomb gemeld dat met de Vestingwet van 1874 de steden uit hun defensieve omkelling zijn bevrijd, wat in Groningen resulteerde in het slechten van de vesting in 1880. Maar hieraan ging een proces van enkele decennia vooraf waarin de Groninger vestingwerken steeds meer van hun status verloren. Een greep uit de teloorgang van de vestingwerken: 1811-1815: overgedragen aan rijk; 1828: Binnen-A-poort en Poelepoort gesloopt; Visserspijpen (Winschoterdiep) in 1838 gesloopt; Marwixpijpen (Hoornsdediep) in 1856; 1844: regeling voor het onderhoud door de gemeente; 1854: het zuidelijk deel van de vestingwerken, waar de vijand het meest waarschijnlijk was te verwachten, kreeg status derde klasse; 1856: verzoek van gemeente om opheffing van de vesting, m.n. om hygiënische redenen; 1857: onderhoud gestaakt en afwaardering van andere vestingonderdelen; de aanleg van de spoorweg in 1866 stuitte op geen andere bezwaren van militaire zijde dan dat het (eerste) station van hout moest zijn; de aanleg van het Eemskanaal ondervond in 1870 geen weerstand van defensie. Kortom, de vestingwet van 1874 was geen donderslag bij heldere hemel.

De aftakeling van de Groningse vesting (en die van andere steden) vond zijn pendant in de opbouw van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, eveneens in de periode 1820-1860. Ook andere, met name op de verdediging van west Nederland gerichte werken werden toen uitgevoerd, zoals de stelling van Amsterdam.

Hoe een Amerikaanse de stad waardeert

Het nieuwe koninkrijk vergde een nieuw en samenhangend verdedigingsconcept. Toch, ter nuancering van al dit nieuws: in de Republiek vigeerde al in de Tachtigjarige oorlog het defensief concept 'De Hollandse Tuin'. Die werd, in het spraakgebruik van destijds, gesloten met de verovering door Maurits van Meurs, Lingen, Groenlo, Bredevoort, Enschede, Ootmarsum en Oldenzaal. Daarbij kan nog worden bedacht dat de provincie Holland hoofdfinancier was van militaire acties van Maurits en Frederik Hendrik. Andere provincies waren maar al te vaak afhoudend bij het financieren van acties. Kortom, van een zekere ongelijkheid, misschien zelfs ongelijkwaardigheid was toen al sprake!

Literatuur:

Stichting Menno van Coehoorn (2013), Atlas van historische verdedigingswerken in Nederland: Groningen, Friesland, Drenthe. Matrijs H. van der Cammen en L. de Klerk (2003) Ruimtelijke Ordening: van grachtengordel tot vinexwijk. Het Spectrum
A. Th. van Deursen (2000), Maurits van Nassau De winnaar die faalde. Bert Bakker
A. Faludi en A. van der Valk (1994), Rule and order: Dutch Planning Doctrine in the Twentieth Century (Kluwer Academic Publishers)
S. Groenman (1958) Nederland en "Overig Nederland" Rede Jaarvergadering Industrieschap Oostelijk Friesland.
A. van der Lem (2018) De Opstand in de Nederlanden 1568-1648. Van Tilt.

Wie de website raadpleegt van Betsy de Jong- Crane¹ leest dat zij ondermeer een rondleiding door de stad organiseert over het thema *town and gown*. Nu zal het feit dat deze titel nog wat fraaier klinkt dan *stad en toga* – een wandeling die door het universiteitsgebouw en de binnenstad voert – niet de enige reden zijn dat ze een Engelse formulering gebruikt. Betsy de Jong is Amerikaanse van origine en zeker de helft van haar klanten komt van elders. Maar bij haar klanten uit de stad en van buiten de stad bedient ze zich even gemakkelijk van het Nederlands om hen wegwijs te maken in het stadsschoon van Groningen.

Betsy de Jong- Crane

We vragen De Jong voor een interview-gesprek omdat we nieuwsgierig zijn waarom zij als buitenlandse in Groningen rondleidt en hoe ze tegen de stad aankijkt. Elizabeth Crane is in Princeton (New Jersey) geboren, een stad, gelegen halverwege tussen New York en Philadelphia. Princeton is gesticht in 1683 en bekend om zijn universiteit van 1746, een van de meest prestigieuze instellingen van het land. Haar vader was boomkwe-

ker, haar moeder makelaar. Ze denkt dat ze haar belangstelling voor oude huizen te danken heeft aan haar moeder. Ze studeerde kunstgeschiedenis aan *Temple University* en kreeg een beurs voor een studieverblijf van vijf maanden in Rome. Haar specialisatie was dan ook de Italiaanse kunst van de 16^e eeuw. In Rome ontmoette ze haar toekomstige echtgenoot Jan de Jong. Na terugkeer naar Amerika gaf ze een semester les en kwam toen te werken in het *Metropolitan Museum of Art* te New York, het grootste museum van de Verenigde Staten. Op topdagen verdringen zich 60 000 mensen voor de loketten. Om mij enig idee te geven van de betekenis van het museum vertelt ze dat zich in de collectie vijf Vermeers en twintig Rembrandts bevinden. "Het *Metropolitan* is het Louvre van New York", zeg ze.

Groningse wandelingen.

Na haar huwelijk met de kunsthistoricus Jan de Jong, werkzaam aan de Groningse universiteit vestigden ze zich in de Hunzewijk. Ze raakte betrokken bij de heruitgave van de editie van 1936 van het *Schildersboek* van de 16^e eeuwse schilder Carel van Mander. "Goed voor je Nederlands", zei haar man die algemeen redacteur van de uitgave was. Haar taak was de bijschriften van de editie van 1936 bij de door Van Mander besproken schilders aan te vullen met de nieuwe kennis die het onderzoek sinds 1936 had opgeleverd. Ze kreeg twee kinderen en toen bij hun opgroeien haar huishoudelijke taak verminderde ging ze omzien naar andere werkzaamheden. Door haar contacten in het universitaire milieu ging ze voor de buitenlandse gasten

¹ www.cranecitytoers.com

van de universiteit wandelingen door de stad organiseren. Betsy de Jong: "Een personeelsmedewerker van de universiteit ried me aan een bedrijfje te beginnen en me in te schrijven bij de kamer van koophandel. Zo kon ik van dit werk mijn beroep maken. De universiteit is nog steeds mijn grootste klant maar via mijn website krijg ik ook klanten, zowel uit de stad als mensen van elders uit Nederland. Wat me bij de buitenlanders op valt – met name bij de Noord-Amerikanen – is dat ze altijd onder de indruk zijn van de ouderdom van gebouwen en van de stad. Hun eigen fysieke leefomgeving is nu eenmaal van zoveel recenter datum. En van de Groningers valt me op dat ze heel vaak buitengewoon weinig van hun eigen stad weten."

De Jongs waardering van de stad

Zoveel is me snel duidelijk, Betsy de Jong houdt van de stad vanaf de dag dat ze hier is komen wonen. Dat heeft in de eerste plaats te maken met de toestand van de Amerikaanse binnensteden die alle bedrijvigheid naar de rand van de stad zagen vertrekken toen de auto het land ging domineren. De Jong: "De Amerikaanse binnenstad is uitgewoond. In Groningen leeft de binnenstad. Het lawaai van het autoverkeer is afwezig en het is er zo stil dat je de mensen kunt horen praten. Ik zie de binnenstad als één groot winkelcentrum zonder dak. De stad is zo compact dat ik met de fiets zowel naar de binnenstad kan als naar het buitengebied.

Waar ik ook van houd is dat je de transformatie die de stad in de loop der tijden onderging zo mooi kunt zien. Als Groningen in 1594 in opdracht van de Staten Generaal door de beide stadhouders wordt veroverd en de rooms-katholieke godsdienst plaats maakt voor de gereformeerde krijgen allerlei gebouwen in de stad een nieuwe bestemming. De vestingwallen uit het begin van de 17de eeuw die na 1871 worden afgegraven geven in beide gevallen

de stad een heel ander aanzien. Het pleintje voor de doopsgezinde kerk in de Boteringestraat dat de wandelaar vertelt hoe men in Nederland in de 17^e eeuw erin slaagt aan iets dat men onwenselijk vindt – de aanwezigheid van andere godsdiensten dan de gereformeerde – voor bij te zien. Als daar vanaf de Franse tijd anders over gedacht gaat worden verdwijnen de huizen die verhinderden dat je de doopsgezinde kerk vanaf de straat – de publieke ruimte – kon zien en ontstaat het pleintje. Zo werden de doopsgezinden in de 17^e eeuw gedoogd en zo wordt de wietverkoop vandaag de dag gedoogd.

De verwoesting van 1945 en de wederopbouw zetten een nieuw stempel op de binnen stad. Maar de wederopbouw is alweer getransformeerd door het nieuwe stadhuis na 25 jaar af te breken en het oude stratenplan ten dele te herstellen.

Ik werd me bewust van de zwakke punten van Groningen toen ik een keer Middelburg bezocht, de stad

die in 1940 door de oorlog net zo beschadigd werd als Groningen in 1945. Prachtig, hoe daar is herbouwd. Ineens zag ik hele lelijke dingen in de stad en ben me sindsdien gaan afvragen hoe dat is gekomen."

Wandelroutes

"Ik maak tegenwoordig wandelroutes door de binnenstad aan de hand van het door de opdrachtgever gewenste startpunt en eindpunt. Zo kreeg ik een keer een opdracht van de Groningse ridderschap die door de Oude Boteringestraat wilde wandelen. Daar stonden de huizen die ooit in bezit waren van hun voorgelacht. Dat heeft me heel veel uitzoekwerk gekost. Maar ik heb ook mijn vaste trajecten. Zo die voor de cursisten van de zomerscholen van de universiteit die begint op het Broerplein en eindigt bij de USVA in de Munnikeholm.

Een vaste plek in mijn route is dan de Prinsentuin die in de zomer zo prachtig is".

Stad Uit Zicht?

Foto's Hein Folkers , Tekst Koos Meisner

Een niet al te oud gasthuis aan een drukke, je rijdt er zo voorbij, verkeersader. Gebouwd aan de toenmalige Singelweg, de weg langs de vroegere vestinggracht. Er hangt, als op meer historische plekken in de stad, een informatiebord geplaatst door de Vrienden.

Kanttekening bij een akkoord

De gemeente Groningen zal in de komende jaren worden bestuurd volgens het Akkoord dat de coalitie van Groen Links, PvdA, D66 en Christen Unie in februari hebben gesloten. De partijen hebben het beste met ons voor. De 45 pagina's tellende tekst bevat een keur aan voorstellen die onze samenleving nog beter zullen maken dan ze nu al is. Met name Groen Links heeft op het programma zijn stempel gedrukt, een terechte uitkomst van de verkiezingsuitslag die deze partij in één klap tot verreweg de grootste partij van Groningen maakte.

Toch kost het een flink aantal weken voor het Akkoord gereed is. De ons omringende gemeenten die als de gemeente Groningen eveneens in november naar de stembus gaan lukt dat veel eerder. Naar verluidt is het vooral de financiële paragraaf (en met name de financiële dekking van het voorgestelde beleid) die de onderhandelaars hoofdbrekens bezorgt. Verwonderlijk is dat niet: mededelingen over financiële voornemens ontbreken goeddeels in de verkiezingsprogramma's, uitgezonderd noties over het ontzien van de minst draagkrachtigen. In het programma van de PvdA valt te lezen dat de financiële basis van de gemeente goed is dankzij het in de afgelopen periode gevoerde beleid. Maar waar de dekking voor nieuw beleid vandaan moet komen? Het lijkt er op dat in Groningen pas gerekend wordt als de verkiezingen achter de rug zijn. Zo is er het nieuwe inzicht dat als er particulier gebruik gemaakt wordt van de openbare ruimte daarvoor veel ruimer moet worden betaald. Daar valt best wat voor te zeggen,

zoals bijvoorbeeld over het uitbaten van de trottoirs in de binnenstad door het horecawezens. Overigens geschiedde de expansie van het terraswezen niet zonder gemeentelijke stimulans. Ik trof enkele jaren terug een volijverige gemeente-ambtenaar op de Lage der A die druk doende was de kades te inspecteren. Op mijn vraag waartoe dit diende deelde hij mij mee dat hij naging waar ruimte voor terrassen zou kunnen worden gevonden om vervolgens de aanpalende horeca op de mogelijkheden voor een terrasexploitatie aan te speken. Nu het verkiezingsstof is gedaald is het kennelijk tijd voor de volgende fase, het aanspreken van de terrashouders in hun portemonnee (en uiteindelijk de klant maar dat ter zijde).

OZB

Wie ook een hogere rekening tegemoet kunnen zien zijn de bewoners van een eigen huis. Ik las dat de OZB-inkomsten met 10% zullen stijgen, uitgezonderd de zakelijk bestemde panden. Hoe deze stijging zal worden gerealiseerd heb ik in het Akkoord niet gelezen. De OZB-opbrengst kan hoger worden door de waarde van de panden hoger in te schatten. Daarmee heeft de hogere belasting een schijn van redelijkheid want de eigenaar krijgt de beschikking over een duurder huis. Maar verreweg de meeste eigenaars zullen daar niks van merken want ze zijn niet van plan hun woning te verkopen terwijl ze jaarlijks voor het bezit wel meer aan OZB moeten betalen. Was het niet fatsoenlijk geweest dit voornemen evenals de verhoging van de precariorechten vanwege het trottoirgebruik in de verkiezingsprogram-

ma's op te nemen? Had de kiezer dit niet moeten weten? Het doet allemaal denken aan de dividendbelasting die ook niet in enig verkiezingsprogramma werd bepleit maar wel in het regeringsprogramma verscheen.

De voetganger

In de brief die het PCEG (het samenwerkingsverband van de Vrienden van de Stad, Heemschut en de buurtorganisaties van de binnenstad) stuurde naar de informateur die de coalitieonderhandelingen leidde werd krachtig gepleit voor ruimte voor de voetganger in onze straten. Gelukkig heeft de coalitie gekozen voor prioriteit voor de voetganger. Het college van vóór de verkiezingen dat op de trottoirs ruimte wilde scheppen voor uitstallingen en reclames van aangrenzende winkels, is opgevolgd door een college dat géén uitstallingen wil. Wethouder van der Schaaf, lid van beide colleges, is kennelijk door voortschrijdend inzicht getroffen. Ook het stallen van de fietsen op de trottoirs in de binnenstad zal steeds meer worden gereguleerd en teruggedrongen hoewel niet helemaal duidelijk wordt hoe dat effectief wordt aangepakt. Maar waar over gezwe- gen wordt is over de terrassen die in de binnenstad voor de voetganger soms een geitenpaadje overlaten. Het zal wel samenhangen met de rijke bron van inkomsten die de gemeente door de forse ophoging van de precariorechten denkt aan te boren dankzij de vele terrassen. Zo hoog ligt de prioriteit bij de voetganger en niet te vergeten bij de gehandicapte voetganger nu ook weer niet.

Energietransitie

De doelen die het nieuwe college meekrijgt liegen er niet om. De stad is in 2035 energie- en CO₂ neutraal. De schade die onze regio lijdt door de aardgaswinning zou ons er volgens het Akkoord toe moeten brengen de eerste aardgasvrije gemeente van Nederland te worden. Mij lijkt die schade eerder een reden

om niet voorop te lopen. In de vorige collegeperiode is dat geprobeerd met het geothermische project dat op aandrang van het *Staatstoezicht op de Mijnen* voortijdig werd gestopt met een miljoenenschade voor de gemeentelijke schatkist tot gevolg. Kennelijk heeft deze ervaring bij de coalitie niet tot zelfreflectie geleid. Voorop lopen zal wel weer inhouden dat nieuwe technieken worden gebruikt waarvan de toepasbaarheid nog moet worden ervaren. Kan nu juist eens worden geëxperimenteerd buiten het gebied van de gaswinning, dus buiten Groningen?

Een goed voornemen bij de energietransitie lijkt me de aanpak via *wijkenergieplannen*. Groningen heeft een goede reputatie op het gebied van de wijkvernieuwing en heeft

inrichting van het participatietraject van de burgers.

De uitvoering is niet alleen een opgave voor de ambtenaren maar evenzeer voor de burger die wordt opgeroepen in een zo vroeg mogelijk stadium te participeren in het maken van het omgevingsplan dat in de plaats komt van het bestemmingsplan. Als hij invloed wil hebben op zijn eigen woonomgeving moet hij er zo vroeg mogelijk bij zijn. Voor de inwoners betekent dat werk aan de winkel. Zoals zij ook aan de bak moeten voor de inspraak bij de herinrichting van de straten omdat deze tot plaatsen van ontmoeting tussen de burgers worden en tot een groenere omgeving. Dan zijn er voor verschillende wijken de wijkvernieuwingplannen en de wijkenergieplannen die ook overleg met de bewoners

Hamburg over Groningen en het heet dat men in dezen stevige stappen zal zetten (waaruit zouden die bestaan?) Helaas, het spoorbedrijf heeft zijn blik naar elders gewend. De Randstad expandeert met het midden van Nederland tot 's lands kerngebied met Zwolle als noordelijke grens en de spoorverbindingen zullen dienstbaar worden aan deze constellatie. Daarmee wordt ons ingepeperd dat Groningen buitengebied is met alle gevolgen van dien voor de frequentie van de verbindingen.

Dan is er de zuidelijke ringweg. Het project moet nog steeds worden vlotgetrokken. Manmoedig stellen de coalitiepartijen dat moet worden vastgehouden aan de kwaliteiten van het plan zoals de verdiepte ligging en het financiële risico niet voor de gemeente is. Het is allemaal goed ge-

Als hij invloed wil hebben op zijn eigen woonomgeving moet hij er zo vroeg mogelijk bij zijn.

daarmee in het verleden de verpaupering van wijken effectief bestreden. Dat wijkvernieuwingbeleid waarmee ruim ervaring is opgedaan wordt voortgezet maar nu met de wijkenergieplannen als motor.

Participatie

Nergens wordt in het Akkoord gerept van de grote opgave waar het gemeentelijk apparaat de komende jaren voor staat om de omgevingswetten uitvoer te brengen. Dat is te meer merkwaardig omdat in het verkiezingsprogramma van Groen Links met ontzag over deze opgave wordt gesproken. En we worden door de vier partijen een beetje in het ongewisse gelaten over de politieke piketpaaltjes die zij willen slaan bij het opstellen van het omgevingsplan en bij de

zullen vergen. Al met al krijgen de stadjes het druk in de komende jaren met overleggen, inspreken en participeren.

Verbindingen met de buitenwereld.

Het lijkt er op dat de coalitiepartijen de betekenis van het vliegverkeer op *Eelde* voor de stad niet hoog aanslaan. Het Akkoord vermeldt dat het proces van het afstoten van de aandelen (en daarmee dus van gemeentelijke invloed op de verdere ontwikkeling van *Eelde*) wordt afgerond en er *logischerwijs geen aanvullende investeringen in het vliegveld* volgen. De stad wil men wel graag opstoten in het nationale en internationale spoorwegverkeer. Men snakt naar een spoorlijn van Amsterdam naar

spoken maar wie beslist? Is de stad voor het gemeentebestuur nog tot op zekere hoogte maakbaar en het Akkoord een relevant document, dat geldt niet voor de verbindingen naar elders. Dan kan het Akkoord slechts een verlanglijstje zijn.

Operatie Steenbreek: alle tuinen groen

Minder geslaagde oeveroplossing bij Helperlinie

*Vriendenlezing 28 november 2018
door Wout Veldstra*

Een impressie

Het is al weer de tweede lezing van de Vrienden bij de Groninger Archieven. Na het welkomstwoord van het hoofd publiekszaken van de Archieven: Jona van Keulen en de korte inleiding van bestuurslid Koos Meisner, maken de ca 25 aanwezigen zich op voor de lezing van Wout Veldstra. Veldstra begint zijn verhaal 'met hoe het allemaal gekomen is', daarvoor blikt hij terug op zijn werkzame leven bij de gemeente Groningen. Ooit directeur Milieu, is hij de laatste 15 jaar van zijn carrière stadsecoloog geweest; of in zijn eigen woorden "ik heb van mijn hobby mijn beroep gemaakt en ben er na mijn pensioen mee doorgegaan". Om uiteindelijk uit te komen bij Operatie Steenbreek neemt Veldstra ons eerst mee in een

overzicht van de ecologie van de stad Groningen. Wij kregen er mooie plaatjes bij, ik probeer ze hier te verwoorden.

Ecologie van de stad

Ecologisch gezien is de stad Groningen een boeiend gebied: 4 grondsoorten, hoogteverschillen (kop van de Hondsrug), hoog en laag water, kleiafzetting, waardoor er verschillende biotopen aanwezig zijn. De biodiversiteit in de stad is groter dan daarbuiten. De stadsflora heeft een geheel eigen karakter, er komen hier bijvoorbeeld planten voor die ook in het Middellandse Zee gebied voorkomen en om nog maar iets te noemen, het Noorderplantsoen herbergt 48 vogelsoorten. Tegelijk is het Noorderplantsoen ook 'een bomencatalogus van 100 soorten' om mensen te vermaken; ecologie was niet het uitgangspunt bij

de aanleg ervan. Volgens Veldstra is laat het Noorderplantsoen een traditionele manier van omgaan met groen in de stad zien, net zo als een plein met een paar boompjes dat doet.

In de jaren '70 is er voor het eerst sprake van een meer natuurlijke omgang met natuur in de stad, Veldstra noemt als voorbeeld de groenaanleg in de wijk Leeuwenborg met de tuinen van Le Roy. In Groningen kwamen de ecologen echter altijd achter de stedenbouwkundigen aan, (wethouder Gietema had niet veel op met de groenjongens en -meisjes). Er was eerder sprake van randversiering met losse onderdelen dan van een integraal concept.

Gelukkig is dat in de laatste jaren wel anders geworden. De waarde van ecologische verbindingzones (vooral van water) wordt steeds meer ingezien. Zeker sinds in 1980 landelijk

het begrip ecologische hoofdstructuur is geïntroduceerd. Een voorbeeld van een ecologische verbindingszone in de stad is de Hunzezone. (Hierover heeft Klaas van Nierop in februari 2017 voor de Vrienden gesproken. Zie ook het interview van Pieter Bootsma met hem in Vriendenbulletin nr 89, mei 2017).

Drielanden, aan de oostkant van de stad, is een goede impuls gebleken om meer met ecologisch groen en water in de stad te doen.

Maar...ecologie en de stad: het blijft een wankel evenwicht. Zo is de net aangelegde fietssnelweg Haren-Groningen langs de Helperzoom ten koste gegaan van de waterverbinding daar en van een aanzienlijk aantal bomen. Toch is Veldstra niet negatief

In 2014 geeft Veldstra opdracht tot onderzoek naar verschil in verstening van de stad in vergelijking met 15 jaar daarvoor (uitkomst: de verstening is met 5% toegenomen). Inmiddels wordt ook duidelijk dat de temperatuur in de stad stijgt (3-4 graden) en dat er in een paar jaar tijd 40% meer water door het riool moet worden afgevoerd. Veldstra heeft collega-stadsecologen bij elkaar geroepen: wat moeten/kunnen we doen?

De gemeente Groningen gaat in eerste instantie met vijf andere steden, het onderzoeksinstituut Alterra van de Universiteit Wageningen en een aantal natuurorganisaties in 2015 aan de slag: de geboorte van Operatie Steenbreek.

doen meer dan 100 gemeenten mee, er zijn overal vrijwilligers aan de slag en in allerlei plaatsen worden acties gehouden zoals tuinweken, voortuinexcursies, er zijn tuinambassadeurs actief, tv serie, etc. Er is een informatieve website die ook dienst doet als kennisdatabank.

Uit de vragen die na afloop van de lezing van Wout Veldstra gesteld worden en de gevoerde discussie blijkt wel dat we er nog lang niet zijn. De gemeente kan nog wel een tandje bijzetten. Bijvoorbeeld als het gaat om de bestemmingsplannen: er zijn weinig directe tuingroenbestemmingen (T); binnenplaatsen mogen vaak tot 50% volgebouwd worden. Ook inwoners van de stad kunnen ook meer doen dan ze nu doen, al zijn er, zo

Verstening van tuinen is een serieus probleem: de stenen houden warmte vast, waardoor de warmte langer blijft hangen.

over de (ecologische) toekomst van de stad. Er zijn steeds meer mensen die zich zorgen maken om de verdere verstening in de stad en er komen ook steeds meer mensen die er iets aan willen doen. Zo is ook het project Steenbreek ontstaan.

Operatie Steenbreek

Veldstra heeft in zijn werkzame leven al zaken kunnen regelen voor de stad om het hoofd te bieden aan de gevolgen van toenemende wateroverlast zoals bijvoorbeeld de groene dakenregeling en de herinrichting van waterbergingen. Maar is het genoeg?

Hij praat er over met anderen. Dat resulteert in iets wat begint als 'een theekransje van bezorgde hoogleraren in Wageningen'.

Met het project wil de werkgroep Operatie Steenbreek instellingen als gemeenten en provincies wijzen op de vele nadelen van verstening in tuinen. "Verstening van tuinen is een serieus probleem: de stenen houden warmte vast, waardoor de warmte langer blijft hangen. Bomen verdampen vocht en verkoelen de stad, door bestrating verdwijnen er steeds meer bomen uit tuinen. Dan is er nog het veranderende klimaat. Buiten zijn tegenwoordig vaak heftiger. Het water stroomt dankzij de stenen te snel in het riool dat overbelast raakt. Het riool vergroten? Dat kan maar is ontzettend duur en symptoombestrijding. Ik vergroot liever het absorptievermogen van een stad door meer groen, bijvoorbeeld in uw tuin of op uw dak" aldus Veldstra. Operatie Steenbreek is een succes, inmiddels

bleekt uit de discussie, hoopgevende voorbeelden. De eindconclusie van de avond is dat we allemaal wat kunnen doen. Er over nadenken, er over praten, het onderwerp op de agenda zetten, zoals vanavond. En voor wie een tuin heeft: tegel eruit plant erin!

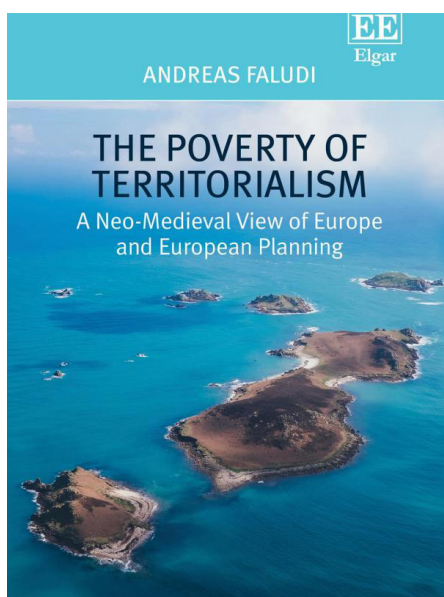
Over Andreas Faludi: The Poverty of Territorialism

Zo niet iedereen, dan toch wel bijna iedereen zal zich bij de titel *'The poverty of territorialism'* realiseren dat hier een Popperiaan aan het schrijven moet zijn geweest. Poppers *'Poverty of historicism'* dateert, blijkens de *'historical note'* in mijn editie 1964 (Harper Torchbook) in de kiem uit de jaren 1919-20, en kreeg allengs gestalte in de jaren dertig en veertig. Honderd jaar later schrijft de planoloog Andreas Faludi, die zich ook al eerder aan Popper schatplichtig toonde, *'The poverty of territorialism'* waarin hij reflecteert op zijn analyses van wat in de EU als een aanzet voor ruimtelijke planning zou kunnen worden beschouwd. Faludi waarschuwt ervoor de EU als een staat in wording te zien, een jurisdictie in ontwikkeling. Beter is het, zo stelt hij, de EU te zien als een neomiddeleeuwse versie van het Heilige Roomse Rijk, niet homogeen, met rafelige randen.

Het idee van territorialisme is buitengewoon sterk: alles behoort op aarde tot enige staat (behalve de Zuidpool), en de natiestaat, met zijn negentiende-eeuwse wortels, is nu eenmaal het model dat we kennen en waarmee we vertrouwd zijn. Het constitueert ons politiek-bestuurlijk stelsel, onze rechtspraak, belastinginning en noem maar op. En ook ruimtelijke planning, zoals we dat in Nederland denken te hebben (gehad) als voorbeeld voor iedereen op de wereld. Faludi wijst op een aantal zaken dat dit denken in territoriale eenheden ondergraaft: het voorkomen van en-/exclaves

de grenzen. Men kan er uitstekend mee leven.

Faludi is behoorlijk rigide in het presenteren van de natiestaat als contingente en volstrekt niet vanzelfsprekende constellatie waarin beleid wordt gevoerd en politiek bedreven. Daarbij wijst hij er op dat ook het democratisch functioneren een territoriale basis heeft. Wat tot interessante uitwassen leidt als *gerrymandering*, (opzettelijk verleggen van grenzen van kiesdistricten om de uitslag te beïnvloeden), zou ik daar aan toe willen voegen. Een variant

de grens in de Eems-Dollard volgens Nederland

dezelfde grens volgens de Bondsrepubliek Duitsland

zoals Baarle Hertog, het functioneren van grensgebieden met een vaak aangepast regiem. Natuurlijk had hij ook Moresnet (tot 1919) kunnen noemen, en, dichterbij Groningen, de Eems-Dollardkwestie: in 2014 definitief opgelost (dixit Timmermans en zijn collega Steinmeyer), maar met (voor erfgoedliefhebbers een plus), behoud van verschil van mening over

daarop, namelijk bevorderen van de kans op aantrekking van EU-gelden, beschrijven Zonneveld en Faludi in de WRR-uitgave *Europese integratie en de Nederlandse ruimtelijke ordening* (1998). Bij de begrenzing van het 5b-gebied Friesland (voor besteding van EU-fondsen) spelen de plaatsen Drachten en Heerenveen (exclusief hun bedrijventerreinen!) de

detail: de grens in de Duitse opvatting, scherend langs de Groninger kust

dan is het *niet om die reden* niet van waarde!

Faludi wijst er op dat Nederland met zijn nationale planningsgedachte een uitzondering was in het plannings-landschap (in de tweede helft) van de twintigste eeuw. Met Popper verwerpt hij zaken als historische noodzakelijkheden. De opmerking die hier aan toe kan worden gevoegd is dat ook de Omgevingswet (zie ook het artikel van Pieter Bootsma in deze aflevering) niet het historisch noodzakelijk gevolg is van een ontwikkeling in instituties die begon met de Woningwet van 1901, zich voortzette met de WRO van 1966 en de wro van 2006 maar veel weg heeft van een regressieve ontwikkeling, bezien, uiteraard, vanuit het beperkte standpunt van het vertrouwd zijn met de eerdere wetgevingen. Maar ja, ook beperktheden kun je koesteren.

rol van exclave om zo Leeuwarden te gerieven er wel deel van te zijn. Het gebied mocht namelijk niet te veel inwoners hebben en de zieltogende landbouw moest een aanzienlijk deel uitmaken van de werkgelegenheid. Naast de diverse voorbeelden die hij ontleent aan de EU zijn er ook wel aan andere contexten zaken te ontlelen die het rigide model enigszins nuanceren, zoals (in Nederland) de verhouding sector- en facetplanning (waarbij sectorplanning minder dan facetplanning refereert aan ruimtelijke inrichtingsaspecten). Hoe dan ook, zijn boek prikkelt om na te denken over de vanzelfsprekendheid van de op territoriale basis georganiseerde bestuursmachine. Faludi bepleit een eilandenmodel om het functioneren van de EU te begrijpen, of een netwerk. En voor alle duidelijkheid: bij verwerpt het vertrouwde model niet, maar zet er vraagtekens bij die het alleszins verdienen om over na te denken. Mijn reactie: inderdaad, het huidige stelsel is geen (historische) noodzakelijkheid, maar de werkelijkheid wijkt *uiteraard* af van Faludi's rigide schets van territorialisme, het heilige roomse rijk is een frame dat voor onderzoekers perspectieven biedt, maar evenzogoed is het territo-

rialisme, met wortels in de Westfaalse vrede en de Verlichting (*civil rights* op grond van woongebied in plaats van stand of etnische groep) een waardevol kader voor het organiseren van

Drachten en Heerenveen als enclaves in het 5bgebied

overheidsfunctioneren, in welke vorm ook. Zij het dat het een vorm van bestuur is die typisch bij een *gesedentariseerde* samenleving behoort. Met een variant op Richard Rorty: al is iets contingent (dat wil zeggen het toevallig product van ontwikkelingen),

StadinZicht

Foto's Hein Folkers ,Tekst Koos Meisner

Het Typografengasthuis ligt nu aan de Petrus Campersingel. Het is in 1903 gebouwd in opdracht van het Groninger Boekverkoperscollege en was bedoeld om kapitaal van de stichting (pensioengelden) te beleggen.

In 1891 al wilde men straatjes met arbeiderswoningen voor de verhuur te bouwen, maar de gemeente was bang voor het ontstaan van een nieuwe sloppenbuurt. Het was de tijd van het ontstaan van de woningwet van 1901 met haar grote aandacht voor licht, lucht en hygiëne. Uiteindelijk kreeg men toestemming voor het bouwen van een 'Hofje'. Op enkele bejaarde typografen na, betaalde iedereen huur. Maar de leden van het Typografen Pensioenfonds hadden korting.

In 1972 werden de woningen in het gasthuis verkocht aan particulieren. Op dat moment waren dit soort woningen erg populair bij studenten. Een aantal van hen kocht het huis dat ze huurden, enkelen wonen er nu nog. De leden van het pensioenfonds die er op dat moment nog in het gasthuis woonden, mochten er tot hun dood blijven wonen.

Het beheer van het ongedeelde eigendom (tuin, poort en dergelijke) werd overgedragen aan de Stichting Typografengasthuis. Sindsdien zijn veel huizen gemoderniseerd. Sommige bewoners kochten het naastgelegen huis erbij. Het uiterlijk van het gasthuis is echter vrijwel onveranderd gebleven. Geschilderd mag er bijvoorbeeld alleen met kleuren uit het schildervoorschrift.

In 1995 werd het Typografengasthuis rijksmonument. Er wonen ruim zestig mensen die de verantwoordelijkheid voor het gasthuis en natuurlijk de tuin delen. Bij het honderdjarig bestaan

van het gasthuis in 2003, schreef Rutger Kopland het gedicht 'Hof'. Het gedicht werd gezet in hardsteen en aangebracht in het plaveisel bij het hofjescomplex.

De Vrienden spannen zich in voor 'plek gebonden bouwen'. De ontwikkeling van het naastgelegen UMCG houdt, getuige de bijstaande foto bepaald geen rekening met het al bestaande.

Agenda

Wandeling in de Hortusbuurt

De kaart van Haubois laat zien dat wat wij tegenwoordig noemen de Hortusbuurt omstreeks 1640 heel veel tuinen kende.

Wat is er sinds de 17e eeuw met de tuinen gebeurd?
Hoe is het vandaag de dag met de tuinen gesteld?

Dat zijn de vragen die we ons stellen tijdens een wandeling door de Hortusbuurt.

Organisatie: bestuur Vrienden van de Stad

Datum en tijd:

woensdag 5 juni van 19.30 tot 21.30 uur

Startpunt: zuidwestelijke hoek van het Nieuwe Kerkhof

Opgave: uiterlijk 4 juni via het mailadres: pjebootsma@kpnmail.nl
Aan de deelname zijn geen kosten verbonden.

Meebrengen: dit Vriendenbulletin met bijgaande uitsnede uit de kaart van Haubois.

BOEKHANDEL GODERT WALTER

oude ebbingestraat 53 - 9712 hc groningen - 050 - 312 25 23 - info@godertwalter.nl - www.godertwalter.nl

Lilian Zielstra:
Ik zag een man met een bos bloemen naar de Nieuwstad gaan
€ 15,00

Een dichter ziet dingen. Ze loopt door de stad en observeert. De stad biedt verhalen en stillevens, de huizen geven de mens een fundament. Er vallen ook lessen te leren. En dan is daar die man met een bos bloemen op een plek waar je dat niet verwacht.

Ik zag een man met een bos bloemen naar de Nieuwstad gaan is het poëzie-debuut van Lilian Zielstra (1991). Zij was stadsdichter van Groningen in 2017 en 2018, huisdichter van de Rijksuniversiteit Groningen (2013/2014) en won de Frans Vogel Poëzieprijs. Tevens werkt zij bij boekhandel Godert Walter en is zij gaarne bereid om een exemplaar te signeren.

Leesbaar Groningen
€ 14,50

Leesbaar Groningen is een kaart met plattegronden van de stad en provincie Groningen opgebouwd uit citaten uit literaire teksten en liederen. 624 citaten tellen de twee kaarten die het project omvatten: een van de stad en een van de provincie Groningen.

Monique Brinks
e.a.: Vijf jaar onvoorwaardelijk
€ 16,50

'De cel had een raampje, bovenin. Je kon de lucht zien, en soms zag je een vogeltje. Eén keer per dag werden we gelucht, één voor één, strikt gescheiden.'
Vijf jaar onvoorwaardelijk geeft een

indringend beeld van het Groninger Huis van Bewaring en zijn bevolking tijdens de Tweede Wereldoorlog. Naarmate de oorlog vorderde, werd deze gevangenis het onderdak van steeds meer 'politieke' gevangenen. Een tijdelijk onderkomen tussen de verhoren op het Scholtenhuis, en verder vervoer naar een kamp of een andere gevangenis, dood door de kogel en soms, hernieuwde vrijheid.

Martine van Rooijen:
De vreselijke vriendinnen van mijn moeder
€ 19,99

Voorjaar 1975 stapte Margot het pas geopende vrouwenhuis in Groningen binnen. Ze was opgevoed tot moeder en huisvrouw, dus trouwde ze, kreeg kinderen, sleet haar dagen tussen vier muren en raakte in een steeds groter isolement. Toentertijd moest haar dochter, Martine van Rooijen, niets hebben van dat vrouwenhuis en die vreselijke vriendinnen. Ze zag hoe belangrijk het was voor haar moeder, maar begreep niet waarom, en hoefde dat ook niet te weten. Ruim veertig jaar later zocht ze een antwoord. Ze verdiepte zich in het leven van haar moeder, interviewde de feministische vriendinnen van toen uitvoerig en las stapels gestencilde blaadjes met notulen en verslagen. Een beeld ontstond van een bijzondere club vrouwen. Van vrouwen als haar moeder die thuis dreigden te verstoffen, niet gewend zonder hun man op stap te gaan. Van studentes die het anders wilden doen dan hun moeders. Van lesbische vrouwen die moesten knokken voor de erkenning van hun bestaan. Een beeld van de jaren zeventig, van eindeloos vergaderen en praatgroepen, van radicale acties en strijdliederen. Van solidariteit en de onvermijdelijke splitsingen. Maar vooral het beeld van vrouwen die de moed hadden zich te bevrijden van hun juk.

Bert Middel:
'Die meneer is van ons...'
€ 24,50

Langs de macht en onmacht van de sociaaldemocratie.

Bert Middel groeide op in een buurt waar in verkiezingstijd bijna huis aan huis een raambiljet hing met daarop hetzelfde gezicht. Als kleuter vroeg hij zijn moeder wie dat toch was. Zij antwoordde: 'Die meneer is van ons'. Dat was zijn eerste kennismaking met de politiek.

Als 'een gewone jongen uit de Groningse Oosterparkbuurt, die mocht doorleren' raakte Bert op zijn zeventiende verzeild in de Partij van de Arbeid. En daarmee in alle lagen van het openbaar bestuur. Als activist en partijvoorzitter in Groningen, voorzitter en lid van landelijke partijcommissies, gemeenteraadslid in Assen, Statenlid (lijsttrekker) in Drenthe, Tweede en Eerste Kamerlid, burgemeester in Fryslân en dijkgraaf in 'Noorderland'.

In Die meneer is van ons... kijkt Bert Middel terug op vijftig jaar ervaring met de alledaagse sociaaldemocratie. Openhartig geeft hij een inkijk in haar ambities en regeerlust, haar successen en mislukkingen, haar compromissen en tekortkomingen, haar mores en machinaties. Nu eens beschrijvend als deelnemer, dan weer analyserend als waarnemer. Met ironie, relativering en (zelf)kritiek.

Hij ziet zichzelf als 'gezindheidssocialist', ofwel van geboorte socialist. Trouw aan de beginselen, kritisch op de partij die deze op eigentijdse wijze probeert uit te dragen.

Alle boeken over Groningen ook op:
<http://www.groningerboeken.nl>

Vrienden van de Stad Groningen
Van Royenlaan 19A
9721 EJ Groningen

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas

Bestuurssamenstelling

T. van der Meulen (voorzitter)
C. J. A. Wessels, (secretaris)
J. Boéré (penningmeester)
P. J. E. Bootsma
K. Jonkman
E. M. Meisner
A. R. Rubingh
H. T. van Veen

De Stichting Vrienden van de Stad Groningen

De Stichting Vrienden van de stad Groningen is opgericht in 1984. We zetten ons in voor de ruimtelijke kwaliteit (belevingswaarde, gebruikswaarde, toekomst- waarde) van de stad Groningen. We vragen aandacht voor het historisch karakter van de gebouwde en ingerichte omgeving, voor zover dat de belevingswaarde ondersteunt.

Middelen die we inzetten: bijdragen aan meningsvorming over architectuur en openbare ruimte door middel van lezingen, debatten en excursies.

Daarnaast participeren (mogelijk in overleg met andere partijen) in beleidsprocedures (overleg, zienswijzen, eventueel bezwaren bij gemeentelijk ruimtelijk beleid en het beleid van andere overheden).

We richten ons op de binnenstad maar geven daarnaast ook aandacht aan de stad Groningen als geheel en de ruimere context van de stad.

Hoe wordt u donateur?

U kunt u als donateur van de Vrienden van de Stad Groningen opgeven bij bovenstaand correspondentieadres of via de website:
www.vriendenstadgroningen.nl

e-mail:
info@vriendenstadgroningen.nl

Bank: NL06 INGB 0000 4473 73

Minimum donatie
€ 15,00 per jaar

Groninga

